

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ В ЖИТТІ ІВАНА ТА ЮРІЯ
ЛИП (1919-1920 РР.)**

Досліджується зв'язок Івана та Юрія Лип з Кам'янець-Подільським державним українським університетом – важливим осередком національного відродження України в революційні 1919-1920 рр.

Ключові слова: Іван Липа, міністр, закони, Юрій Липа, студент, Кам'янець-Подільський державний український університет, редактор, еміграція.

Сучасне національне відродження України, яке має на меті вивести її в групу цивілізованих, найбільш розвинених країн світу, ілюструючи тяглість раніш започаткованих процесів, не може обійтися, зокрема, без врахування національного історичного досвіду, а також з'ясування місця і ролі цілої плеяди діячів, які відповідно до своїх переконань служили українській справі, залишили помітний слід у творенні держави, освіти, науки, культури і церкви, сміливо і наполегливо захищали інтереси українства перед внутрішніми і зовнішніми загрозами, стали прикладом для виховання нових поколінь українців.

З-поміж багатьох достойників, які прославили українську націю у ХХ ст., були Іван (1865-1923 рр.) та Юрій (1900-1944 рр.) Липи, батько і син, виховані на українській ідеї, історії, культурі, любові до свого краю, що відкрило їм широкий простір для багатогранного і яскравого служіння народу і країні. Обидва діячі мали нелегку долю, як і більшість тих українців, що були свідками розпаду Російської імперії, учасниками процесів творення української державності, що протікали у складних історичних умовах. 1919 року Липи опинилися у Кам'янці-Подільському, у тій чи іншій мірі мали відношення до функціонуючого тут з 1 листопада 1918 р. державного українського університету. На цей аспект біографій батька і сина дослідники не звернули спеціальної уваги, що, власне, і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою повідомлення є з'ясування діяльності Івана та Юрія Лип, пов'язаної, з одного боку, із законодавчим забезпеченням розвою Кам'янець-Подільського державного українського університету, а з іншого, з університетським науково-літературним журналом «Нова думка».

Важливою віхою у житті І.Л.Липи було призначення його наказом Директорії УНР від 26 грудня 1918 р. на посаду керуючого Управління культів при Міністерстві народної освіти. Після відставки уряду В.М.Чехівського він 13 лютого 1919 р. увійшов до складу Ради Народних Міністрів, яку очолив С.С.Остапенко, як керуючий Міністерством культів. На цій посаді він чимало сприяв вирішенню різних питань, пов'язаних із функціонуванням КПДУУ. Суть одного із них полягала у передачі під богословський факультет колишніх будівель місцевої парафіяльної чоловічої школи, про що православне духовенство висловилося ще у вересні 1918 р. Через ряд причин питання не вирішувалося. 1 коли 23 січня 1919 р. в.о.ректора університету професор П.М.Бучинський доповів міністру народної освіти І.І.Огієнку, що вирішення справи і далі гальмує керівництво кам'янецької єпархії [14, ф.2582, оп.1, спр.182, арк.75а], той відразу звернувся до свого колеги в українському уряді – І.Л.Липи з проханням втрутитися у ситуацію і посприяти університету в отриманні так необхідних для навчального процесу нових площ [14, ф.2582, оп.1, спр.5, арк.10]. Наприкінці січня 1919 р. міністру культів доводилося організувати евакуацію свого міністерства, то ж на прохання колеги часу не було. Після переїзду уряду і міністерств до Вінниці він взявся за справу університету і домогся позитивного результату. В результаті його зусиль І.І.Огієнко 5 лютого 1919 р. мав підстави підписати по своєму міністерству наказ, за яким вся садиба колишньої двокласної дівочої церковно-парафіяльної школи у Кам'янці-Подільському (будинки, рухоме і нерухоме майно) з 1 січня 1919 р. передавалося у розпорядження університету, доки той не збудує своїх власних приміщень [14, ф.2582, оп.1, спр.2, арк.60].

Як член уряду І.Л.Липа голосував за ряд важливих рішень, спрямованих на розвиток КПДУУ. Так, 20 і 21 січня 1919 р. він підтримав пропозицію І.І.Огієнка про продовження на новий фінансовий рік чинності кредитів, відпущених університету у 1918 р., з одного боку, на облаштування наукових кабінетів відповідними приладами, а з іншого, на функціонування богословського факультету, який був єдиною в УНР структурою, що готувала священників для Української Автокефальної Православної Церкви [2, с.201, 204]. 22 січня І.Л.Липа проголосував проекти ухвал: про затвердження кошторису КПДУУ на 1919 рік, а також про заснування при тому ж університеті зразкового городу та про асигнування з коштів держскарбниці 97707 крб. як одноразову допомогу на організацію того самого городу [2, с.206-207]. А ще через кілька днів голос керуючого Управління культів прилучився до загалу членів уряду, які висловилися за підтримку проекту закону про асигнування в розпорядження міністра народної освіти з коштів державної скарбниці 1 млн. крб. на збудування будинків українського університету в Кам'янці-Подільському [2, с.219].

Під час перебування уряду у Вінниці І.Л.Липа проголосував законопроект «Про асигнування з коштів державної скарбниці 200000 карб. На улаштування друкарні Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету», чим сприяв організації роботи із створення у закладі такого необхідного підрозділу. Крім того, за підтримки міністра ісповідань університет отримав право приймати іспити на наукові ступені магістра та доктора [2, с.239, 242].

Неабияке значення для забезпечення богословського факультету науково-педагогічними кадрами мав підготовлений за дорученням І.Л.Липи законопроект «Про надання права міністру культів давати дозвіл доглядачам духовних шкіл і ректорам духовних семінарій викладати лекції в інших школах». 22 лютого 1919 р. міністр представив його на засіданні уряду і домогся повної згоди своїх колег, які надали документу сили закону [2, с.277]. Після цього до викладацької праці в університеті змогли приступити протоієрей Ю.Й.Сіцинський (13 березня 1919 р. І.І.Огієнко приват-доцентом по кафедрі церковної археології з дорученням читати обов'язковий курс на богословському факультеті [14, ф.2582, оп.1, спр.2, арк..82]) і доглядача Кам'янець-Подільської хлоп'ячої духовної школи О.З.Неселовського (26 березня 1919 р. він почав системно викладати на посаді екстраординарного професора по кафедрі історії богослужіння на богословському факультеті [1. ф.р.582, оп.1, спр.41, арк..27; 14, ф.2582, оп.1, спр.2, арк..22]). З Міністерства культів на викладацьку роботу в КПДУУ перейшов за згодою І.Л.Липи 23-річний службовець, випускник Київської духовної академії Й.Ф.Оксіок (починаючи з 18 березня 1919 р. він розпочав свої виклади для студентів-богословів з курсу загальної церковної історії [1. ф.р.582, оп.1, спр.41, арк..25]).

6 квітня 1919 р. міністр культів схвально поставився до ідеї розвою Кам'янець-Подільського університету і відкриття у його структурі нових навчальних підрозділів, зокрема сільськогосподарського факультету. Відповідний закон було прийнято за його активної участі [2, с.292]. Можливо, І.Л.Липа підтримав би й інші корисні для КПДУУ урядові рішення, утім, починаючи з 8 квітня 1919 р., він перестав з'являтися на засідання Ради Народних Міністрів УНР (замість нього міністерство культів представляв його заступник). Очевидно, Іван Львович дізнався, що готується рішення Директорії про відставку уряду С.С.Остапенка і новий склад вищого виконавчого органу, у якому для нього не було місця. Офіційно про це стало відомо 12 квітня 1919 р. у Рівному. Новий уряд очолив соціаліст Б.Мартос. До відставного міністра ставлення було, м'яко кажучи, не толерантним. Як згадував пізніше І.І.Огієнко, «ми ще кілька днів тому міністри освіти та культів, ... тепер з волі нового «чисто» соціалістичного уряду [були] викинені як непотрібні шматки [обох экс-міністрів відправили з вагона, де вони влаштувалися на нічліг. – Авт.] ... Іван Липа сердито погрожував помстою своєї партії...» [11, с.323-324]. Почалися поневір'яння на Волині, а згодом у Галичині.

У червні 1919 р. І.Липа прибув до Кам'янця-Подільського – тодішнього тимчасового державного і політичного центру республіки. Життя українських діячів виявилось дуже непростим. Тоді серйозно загострилася внутрішньополітична боротьба, зокрема, сформувалася права опозиція до соціалістичного курсу виконавчої влади. До цього мала пряме відношення Українська партія соціалістів-самостійників, до якої входив І.Л.Липа. Одним з керівників УПСС був член Директорії П.М.Андрієвський, який вимагав від Головного Отамана піти у відставку через неефективну внутрішню і зовнішню політику влади. С.В.Петлюра, не погоджуючись з вимогами правої опозиції, наказав, зокрема, заарештувати П.М.Андрієвського і його одно партійців Маєвського і Симонова, що з дозволу І.І.Огієнка таємно зустрічалися в будинку університету і виробляли план дій проти керівників держави. Утім захід не дав очікуваних результатів - опозиціонери вислизнули і продовжували свою роботу проти влади [5, с.68]. Згодом, у серпні 1919 р., як подає І.І.Огієнко, міністр внутрішніх справ розпорядився зробити в приміщеннях університету обшук та знайти опозиціонерів, зокрема І.Л.Липу. Дійшло до того, що вночі поліція постукалась до квартири ректора, який проживав поруч, сподіваючись виявити там осіб, оголошених у політичний розшук. Та замість неподатливих сокіл-самостійників вони зустрілися з Ф.П.Швецем, членом Директорії УНР, який своєю владою і припинив беззаконня. Наступного дня Рада професорів КПДУУ висловила протест проти безцеремонного втручання силовиків в університетське життя, текст якого було вручено представникам влади (вчених обурило поступок, несумісний з хартією і практикою європейських університетів). За ці дії і моральну шкоду, завдану авторитету університету, І.П.Мазепа приніс професорській корпорації свої вибачення [10, с.71]. Тим самим міністр внутрішніх справ визнав за університетом право впускати у свої стіни будь-кого. То ж І.Л.Липа і його однопартійці могли і далі розраховувати на прихисток в КПДУУ.

Утім, фактів про перебування Липи-старшого в університеті більше не зафіксовано, хоча можна вважати, що його як відомого українського державного діяча (у травні 1920 р. його кандидатуру розглядали на заміщення посади міністра ісповідань у новому уряді, що свідчило про зміну ставлення С.В.Петлюри до нього) на урочистості з нагоди першої річниці з часу відкриття університету, які відбулися 22 жовтня 1919 р.(у другій половині листопада 1919 р. І.Л.Липа увійшов до складу дорадчого органу – громадсько-політичної Ради, створеної Головноуповноваженим уряду УНР І.І.Огієнком для виконання поставлених перед ним українською владою надзавдання – зберегти на Поділлі осередок української державності в умовах польської окупації). Не виключено, що він також був у закладі 1 травня 1920 р., коли сюди завітав С.В.Петлюра, повертаючись з Варшави. На зустріч з керівником держави прибули не лише професура, працівники і студентство університету, а й державні й політичні діячі, які працювали у Кам'янці-Подільському, міська громада. Як свідчать мемуарні джерела, впродовж осені 1919 – весни 1920 рр. І.Л.Липа брав активну участь у житті осередку УПСС, разом із своїми однопартійцями працював над виробленням проекту Конституції УНР, в ході цієї роботи неодноразово консультувався з викладачами КПДУУ.

Влітку 1919 р. університет розпочав прийом заяв абітурієнтів на І-ІІ курси п'яти факультетів. Одним із них був правничий. Українська молодь досить швидко оцінила можливість отримати вищу юридичну освіту рідною мовою. Одним із тих, хто прагнув у майбутньому до юридичної кар'єри, був Юрій Липа, який прибув до університетського міста, за версією О.Янчука, разом із підрозділами Армії УНР [15, с.65]. Архівні документи зафіксували його перебування в складі студентів-правників у 1919-1920 рр. [1.ф.р.302, спр.3, спр.10, арк..6; ф.р.582,

оп.2, спр.128, арк.31; спр.739, арк.1]. Маючи повну середню освіту (закінчив гімназію в Одесі), його відповідно до правил мали б зарахувати дійсним студентом. Утім, в протоколі про зарахування значиться, що Ю.І.Липа став умовно дійсним студентом. Таке формулювання робили у тому випадку, коли абітурієнт не представляв усіх документів в оригіналі. Скоріш за все, він не поджав в канцелярію студентських справ свідоцтва про середню освіту. Відомо коли Ю.І.Липу зарахували в університет – це сталося 31 жовтня 1919 р. [1, ф.р.582, оп.1, спр.19, арк.12]. Донедавна історики послуговувалися іншою датою – осінню 1919 р. і навіть літом того ж року [4, с.597], (про це йдеться у довідковій літературі) [3, с.407]. Юрій Липа став одним із 318 слухачів правничого факультету (незабаром їх кількість зменшилася до 303 – 8 перевелися на інші факультети, 6 – звільнилися за власним бажанням (за навчання треба було вносити річну плату 250 крб.), 1- помер) [1, ф.р.302, оп.1, спр.72, арк.19-23]. З 6 по 11 жовтня 1919 р. Юрко з однокурсниками слухав вступні лекції своїх викладачів, а з 13 жовтня розпочалися систематичні заняття з різних дисциплін навчального плану (історія України, історія української мови, римське право, статистика, політекономія та ін.) [7, с.2; 11, с.4]. Наприкінці семестру з'ясувалося, що всього 150 юнаків і дівчат «відвідують лекції і інтенсивно працюють в семінарах» [13, с.2]. Навчальний процес на правничому факультеті забезпечували професор І.І.Огієнко, приват-доценти Х.М.Лебідь-Юрчик (декан), С.С.Остапенко, Є.А.Завадський та ін. [14, ф.2582, оп.2, спр.93, арк.1зв.]. На жаль, відомостей про якість навчальної праці Ю.І.Липи не збереглося. Власне, як і про його участь у дуже пістрявому громадсько-політичному житті кам'янецького студентства. У нарисі про Ю.І.Липу О.Мислива і В.Яременко наводять зафіксований мемуарним джерелом факт про те, як навесні (можливо, влітку) 1920 р. патріотично налаштований Юрко побився з с студентом-філологом Валер'яном Поліщуком, який виявляв симпатії до більшовиків [6, с.382]. Ймовірно, конфлікт виник навколо змісту студентського часопису «Нова думка», у якому співпрацювали і прагнули до лідерства обидва юнаки. Про це ж пише і О.Янчук на підставі спогадів Б.Сивенка [15, с.382].

31 березня 1920 р. стало важливою подією в науково-літературному житті студентів КПДУУ. Маючи відповідні доручення від Ради студентських представників університету, Юрко як редактор названого часопису представив громадськості його перший випуск. І хоча поліграфія журналу була на невисокому рівні, в місті було запроваджено польську військову цензуру, сам факт його появи став проривом у молодіжній видавничій справі. Таким не могли похвалитися студенти інших університетів, що діяли в Україні. Співпрацюючи з студентською молоддю КПДУУ, І.І.Огієнко як Головноуповноважений, чудово розуміючи необхідність створення належних умов для розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, зумів профінансувати вихід у світ «Нової думки». На її сторінках Ю.Липа опублікував свої вірші («Три кондори», «На березі») і нарис «Замітки про кубізм», у якому роздумував над проблемою геометричного відображення у європейському мистецтві початку ХХ ст. У журналі знайшлося місце і для оповідання «Батько», автором якого був Липа-старший [8, с.21-22, 51-57, 7-18].

Одне з довідкових видань подає, що восени 1920 р. батько і син Липи, без дружини і матері, яка залишилася в Одесі, вимушено залишили Кам'янець-Подільський і емігрували до Польщі. Наведена дата викликає певні сумніви. Якщо студент Юрій Липа теоретично міг жити у місті, яке з середини липня до кінця вересня 1920 р. перейшло під радянський контроль, то экс-міністр і «невиліковний» самостійник Іван Липа навряд чи залишився б поза увагою карального меча соціалістичної революції. Більш вірогідним, на наш погляд, є те, що родина покинула «петлюрівський центр» у липні 1920 р. разом з частиною професури (І.І.Огієнко, В.О.Біднов, Л.Т.Білецький та ін.), студентства (переважно вихідців з Галичини), урядовцями і політиками. Не можна стверджувати, що у жовтні – першій половині листопада 1920 р., коли Кам'янець в останнє повернувся під УНР-ський суверенітет і катастрофа з утриманням влади в Україні була очевидною, Липи повернулися назад. У перемогу над більшовиками тоді мало хто вірив.

До Польщі Ю.Липа захопив свою студентську книжку, у якій декан зарахував йому два семестри навчання. Саме цей документ він і представив у 1922 р. у Познаньському університеті, де вирішив здобути фах медика. То ж КПДУУ прислужився 22-річному Юркові для продовження студентської біографії.

Таким чином, у житті і діяльності Івана та Юрія Лип Кам'янець-Подільський державний український університет залишив незгладимий слід. Сприяючи на законодавчому рівні зміцненню і розвою молоді національної вищої школи, Липа-старший не міг знати, що вона згодом прихистить його у політичному протистоянні діючій українській владі, а також стане альма-матір'ю для сина. Навчання Липи-молодшого в КПДУУ не лише збагатило його історичний, суспільно-політичний і культурологічний світогляд, а й відкрило простір для дальшого розвитку літературних, редакторських і організаторських якостей, що стане цінним у майбутньому служінні українській справі.

Список використаних джерел

1. Державний архів Хмельницької області.
2. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: док. і матеріали. У двох томах. – Т.1 / упоряд.: В.Верстюк (керівник) та ін. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006.
3. Довідник з історії України. А-Я / за заг. ред. І.Підкови і Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001.
4. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.) / О.М.Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006.
5. Лозовий В. Внутрішня та зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки (кам'янецька доба) / Віталій Лозовий. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005.

6. Мислива О. Про автора «Всеукраїнської трилогії» [Юрій Липа] / Олена Мислива, Василь Яременко: Липа Ю. Всеукраїнська трилогія / Юрій Липа. У 2 т. Т.2. – К.: МАУП, 2007.
7. На правничім факультеті // Наш шлях. – Кам'янець-Подільський, 1920. – 1 лютого. Ч.19.
8. Нова думка: літературно-науковий журнал. – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч.І-ІІ.
9. Огієнко І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва / Іван Огієнко // Наша культура: науково-літературний місячник. – Варшава-Львів, 1936. – Кн. І(10).
10. Огієнко І. Рятуння України. На тяжкій службі своєму народові / Іван Огієнко. Вид.2-е, доп. – Вінніпег: Вид. тов.-ва «Волинь», 1968.
11. Огієнко І. Світлій пам'яті Івана Липи (1919-1923 рр.) / Іван Огієнко // Наша культура. – 1937. – Кн.8-9 (28-29).
12. Початок занять в університеті // Трудова громада. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 8 жовтня. – №77.
13. Правничий факультет // Наш шлях. – 1919. – 7 грудня. – Ч.12.
14. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
15. Янчук О. Студентські роки Юрія Липи // Треті Липівські читання: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конференції / О.Янчук [упоряд. Г.Дольник], – Одеса: Друк, 2007.

The connection of Ivan and Yuriy Lyba with Kamyanets'-Podil's'ky state ukrainian university - the important cell of national revival in revolutionary 1919-1920 is being investigated.

Key words: Ivan Lyba, minister, laws, Yuriy Lyba, student, Kamyanets'-Podil's'ky state ukrainian university, editor, emigration

ДЕРЖАВОТВОРЧІ, СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ, ГЕОПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ ЮРІЯ ЛИПИ

УДК 821.161.2-3+821.161.2-92].091

Баган О.Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Франка

ЮРІЙ ЛИПА І ДМИТРО ДОНЦОВ: ЗМАГАННЯ ІДЕЙ ЧИ ОСОБИСТОСТЕЙ?

У статті вивчається питання стосунків Юрія Липи з Дмитром Донцовим. З'ясовуються ідейні і моральні причини конфлікту між ними.

Ключові слова: вісниківство, вісниківці, ліберали, націоналізм, ідеологія.

Тема стосунків Д. Донцова з Ю. Липою є однією зі складних, контрверсійних при вивченні мегатеми вісниківства в українському літературознавстві. На жаль, в нашій науці склалася вже ціла традиція дивитися на ці взаємостосунки крізь призму ліберальних критиків повоєнної доби (Ю. Шереха-Шевельова, Ю. Косача, Ю. Лавріненка, І. Багряного та ін.), які ведучи стратегічну кампанію на знищення, дискредитацію вісниківської традиції в українській літературі, навмисне підсвітлювали конфлікт двох особистостей, як нібито «світоглядний», «етапний» і «неунікнений» для вісниківського середовища. Ситуація змальовувалася так, наче б то «примітивний», «волюнтаристський», «тиранічний» Д. Донцов загалом заважав творити письменникам, які друкувалися на сторінках редактованих ним ЛНВ і «Вісника». Не зрозумілим залишається тільки, чому саме ці письменники – С. Маланюк, Ю. Липа, Л. Мосендз, О. Стефанович, У. Самчук, О. Ольжич, О. Лятуринська, О. Теліга та ін. – виявилися на перших позиціях в тодішній еміграційній і західноукраїнській літературі і стали живими класиками? Відтак напрошується побажання усім письменникам мати такого Редактора, який би вивів їх у класики. Ліберальні критики доводили, що світоглядний націоналізм, який пропагував Д. Донцов, ніс у собі «руїніцтво», «фанатизм», «патріархальщину», які нібито гальмували українську культуру і заважали розвиватися новому поколінню дієвих, по-європейськи освічених патріотів. Правда, не зрозумілим залишається те, чому саме українська культура міжвоєнної доби так вражає своєю бурхливістю і яскравістю розвитку, а покоління націоналістів – дивовижною відданістю високим ідеям, характером, динамізмом та історичними здобутками (героїчна боротьба ОУН-УПА)?

Не треба бути аж таким глибоким аналітиком, щоб побачити у безгрунтовній критиці лібералів 1940-х рр. традиції вісниківства звичайну боротьбу поколінь, закономірне намагання молодших переосмислити і переінакшити цінності та ідеали старших. Однак в українській науці додалася ще одна поправка до пояснень названої культурної проблеми – ідеологічна. У 1990-і рр., коли почалося більш-менш системне вивчення забутої і забороненої української літератури ХХ ст., саме ліберальна концепція бачення була взята за основу, і мотивом для цього послужила ідеологічна спорідненість сучасних лібералів із своїми попередниками із повоєнної доби. Тому саме оцінки Ю. Шереха, Ю. Косача, Ю. Лавріненка, І. Багряного та інших стали для науковців «непорушними істинами», «аксіомами» і «магістральними вказівками» для подальших досліджень.

Сьогодні в українському літературознавстві існує доволі апробована концепція й методологічна основа щодо вивчення історії вісниківства (у термінології ліберальних вчених – «Празької і Варшавської шкіл»). По-перше. Початки цього явища виводяться не зі Львова і з таборових часописів початку 1920-х рр., де пульсував головний інтелект нового політичного і культурного критицизму, а з 2-ї половини 1920-х рр., з Праги. По-друге, заперечується світоглядна й естетична цілісність вісниківства, яке ґрунтувалося на ірраціоналістичній філософії (і